

מומחה דן יחידי (סנהדרין ב-ה)

גליון 440

איתא בריש מס' סנהדרין (דף ב.) דיני ממונות בשלשה, גזילות וחבלות בשלשה. ומבואר בגמ' (דף ב.): דעיקר ג' דכתיבי בגזילות וחבלות כתיבי, דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלקים. וכתב רש"י (בד"ה ונקרב וכו') מדכתב בפרשה אלקים ג' זימני נפקא לן דבעינן שלשה. והאי קרא כתיב בשומר חנם, וזה טוענו ששלח יד בפקדונו דהיינו גזילות.

ומבואר בגמ' דלגזילות וחבלות בעינן ג' מומחין אבל הודאות והלואות לא. ועוד מבואר דזה תלוי אי סוברים עירוב פרשיות כתוב כאן או לא, דאי עירוב פרשיות כתוב כאן, הרי שמה שכתוב אשר יאמר כי הוא זה דילפינן מיניה דמודה במקצת חייב בשבועה, איירי בהלואות דהיינו הפרשה של אם כסף תלוה. וא"כ גם בהלואות בעינן ג' מומחין. ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן אז הפסוק של אשר יאמר כי הוא זה איירי בשומר, א"כ לא כתוב אלקים לגבי הלואה. ויוצא שאין מקור שצריך ג' מומחין בהלואה. ולכן מק' הגמ' דאם כן גם ג' הדיוטות לא בעינן.

ומתצינן בגמ' דלעולם קסבר תנא דמתניתין עירוב פרשיות כתוב כאן, ומן הדין היה צריך ג' מומחין גם להלואות אלא דכדי שלא תנעול דלת בפני לוויין תיקנו חכמים שא"צ במומחין אבל ג' לעולם צריך.

בדף ב: פירש"י (בד"ה מומחין) סמוכין, ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין. מומחה פי' שלא רק שמומחה בדינים אלא הוא גם סמוך.

והנה לכאורה יוצא מהגמ' דהא דצריך ג' מומחין מן התורה בכל הוא למ"ד עירוב פרשיות כתוב כאן, שלשיטתו מן הדין בעינן ג' מומחין בהלואות כמו בגזילות, וחכמים תיקנו דלא בעינן מומחין. אבל למ"ד אין עירוב פרשיות כתוב כאן אין מקור לג' דיינים מן התורה בהלואות.

אמנם בתוס' (דף ב: בד"ה דברי הכל וכו') כתבו דגם למ"ד אין עירוב פרשיות כתוב כאן בעינן ג' מומחין מן התורה מזה שכתוב משפט אחד יהיה לכם, שמזה לומדים שכל הדינים שווים. וכי קאמר בגמ' לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן, בדין הוא דליבעי ג' מומחין ממשפט אחד יהיה לכם אלא שאינו רוצה לחזור מדברי המקשה שסבר שאי אין עירוב פרשיות כתוב כאן, לא בעינן ג', דלא ילפינן פרט זה ממשפט אחד.

והנה בדף ג. רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורי' חד נמי כשר שנאמר בצדק תשפוט עמיתך אלא משום יושבי קרנות תיקנו שיהיו שלשה. ופירש"י (בד"ה מדאורי' חד וכו') ואין עירוב פרשיות כאן, ולכן לא בעינן שלשה מדאורי' אלא מדרבנן. והיינו דרב אחא שמכשיר באחד בהכרח סובר אין עירוב פרשיות.

אמנם בתוס' (בד"ה ומדאורי' חד וכו') כתבו דאפי' למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר. וביאר במהר"ם דכוונתם לומר דנלמד מהפסוק תשפוט שלגבי מספר הדיינים לא אמרינן עירוב פרשיות, ולכן לא בעינן ג'.

ובסוף דף ד: תנו רבנן דיני ממונות בשלשה, (דף ה.) ואם היה מומחה לרבים דן אפי' יחידי. ופירש"י (בד"ה דן אפי' ביחיד) דכתיב בצדק תשפוט, וקסבר אין כאן עירוב פרשיות. והיינו דרש"י למד שלמ"ד עירוב פרשיות כתוב כאן הרי צריך ג' מן התורה, והקלו שא"צ בג' מומחין אבל לא הכשירו בפחות מג'. ולכן כתב כאן דאיירי למ"ד אין כאן עירוב פרשיות ולא בעינן ג' מדאורי' וממילא מצי מומחה לדון ביחיד. אמנם בתוס' (דף ה. בד"ה ואם היה וכו') כתבו דמרש"י יוצא דלמאן דאית ליה עירוב פרשיות אין יכול לדון יחידי. והרי רב יוסף דס"ל עירוב פרשיות סבר דאפשר לדון יחידי (עי' בדבריהם). ולכן כתבו דאפי' למאן דבעי ג' מומחין מדאורי' תקנתא דרבנן היא דמומחה לרבים יכול לדון ביחיד.

ולכאורה לפי דבריהם בדף ג הרי גם המ"ד עירוב פרשיות מצי סבר דמבצדק תשפוט ילפינן שכלפי מספר הדיינים לא אמרינן עירוב פרשיות, ולכן דיין אחד כשר מדאורי'. ולמה כתבו כאן דמהני רק דרבנן. אלא י"ל דבדף ג באו לבאר את שיטת רב אחא שסובר שדיין אחד כשר מדאורי'. ועל זה כתבו דלעולם מצי סבר

דעירוב פרשיות כתוב כאן ובכל זאת די באחד מהפסוק של בצדק תשפוט. אבל בדף ה קאי תוס' אליבא דמ"ד דבעי ג' מומחין מדאורי' כשיטת רבא. ועל זה כתבו דאעפ"כ יכול לסבור שמדרבנן תיקנו שמומחה לרבים דן אפי' יחידי.

והנה לגבי יחיד מומחה יש לדון אי בעי שיהיה גם סמוך או לא. ולכאורה אם סוברים דאין עירוב פרשיות, ונתחדש בפסוק בצדק תשפוט דאחד יכול לדון, א"צ בסמוך. אבל אם סוברים כתוס' דגם למ"ד עירוב פרשיות כתוב כאן בכל זאת נתחדש בפסוק בצדק תשפוט שאחד יכול לדון, לכאורה יהיה צורך בסמוך כמו השלשה שמדין תורה צריכים להיות סמוכים.

ובאילת השחר (דף ג. עמ' כה) הקשה לרש"י דכיון דלא מצינו בתורה שיוכלו לדון פחות מג' סמוכים נהי דגלי קרא בצדק תשפוט דסגי בחד אבל אולי בעינן דוקא סמוך. וכן הקשה באבן האזל (פ"ב סנהדרין ה"י) דמנא לן דקרא מרבה אינו מומחה של תורה. ותיירץ באבן האזל וז"ל ונראה ד"ל דכיון דבקרא דבצדק תשפוט עמיתך לא כתיב אלקים לכן בדיני ממונות לא צריך בכלל מומחין.

וביד רמה הביא מהר"ח שפסק כרב אחא דיחיד מומחה מדאורי' נמי כשר. ודחה דבריו דהא אסיקנא דרב אחא אית ליה לשמואל, וסוגיין בכולה תלמודא כר' אבהו ולא כשמואל. ואשתכח דמדאורי' גם בהלואות בעינן ג' מומחין. והא דמכשרינן יחיד מומחה לאו משום דמדאורי' כשר אלא מדרבנן, שהכשירו ג' הדיוטות כדי שלא תנעול דלת, כ"ש דיחיד מומחה כשר, דוודאי יחיד מומחה עדיף טפי מג' הדיוטות.

והנה הרמב"ם (פ"ב סנהדרין ה"י) פסק שאע"פ שאין ב"ד פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ואח"כ כתב מדברי סופרים עד שיהיו שלשה, ושנים שדנו אין דיניהן דין. וזה דלא כשמואל. ולכאור' זה גם לא כרב אחא דהכשיר באחד, והרמב"ם פסק דשנים שדנו אינו דין אפי' בדעבד. ובכס"מ הביא משו"ת הרשב"א שכתב שהרמב"ם פסק כרב אחא, ומן התורה אפי' יחיד שאינו מומחה לרבים דן יחידי. ואחרי שחכמים תיקנו שצריך שלשה, בפחות משלשה לא מהני אפי' בדעבד וכרבי אבהו. ומה שמבואר בגמ' דרבא לית ליה דשמואל ורב אחא אית ליה (וא"כ שנים כשרים) היינו מעיקר הדין אבל מדרבנן לרב אחא לית ליה דשמואל.

ולפי הרמב"ם דחד נמי כשר מדאורי' ולמרות כן פסק דלא כשמואל ומדרבנן לא מהני בשנים אבל יחיד מומחה נשאר כשר. וכתב הרמב"ם (פ"ב סנהדרין ה"א) אחד שהיה מומחה לרבים או נוטל רשות מבית דין הרי זה מותר לו לדון יחידי אבל אינו חשוב ב"ד.

וצריך לומר שלמד הרמב"ם שבפסוק בצדק תשפוט כתוב שיכול לדון יחידי אבל אין לו דין ב"ד, דלזה בעינן דוקא שלשה מדין אלקים. ונפק"מ שאחד אינו יכול לכוף כב"ד, והודאה בפניו אינה נחשבת הודאה. ובביאור שיטת הרמב"ם נחלקו המפרשים, דיש שלמדו שפסק כרב אחא (כרשב"א הנ"ל) ובכל זאת אין אחד נחשב ב"ד. ויש שביארו דלפי רב אחא אחד שכשר נחשב גם כב"ד, והרמב"ם פסק כר' אבהו וכרבא דבעינן שלשה מדין תורה, ורק מדרבנן הכשירו באחד. וכן כתב באבי עזרי דקשה על הרשב"א שלמד שהרמב"ם פסק כרב אחא דא"כ אחד שכשר נחשב גם כב"ד דהא רב אחא מפרש במשנה שלכן ההלואות סגי בשלשה הדיוטות משום שדבר תורה אפי' יחיד הדיוט סגי מהאי קרא בצדק תשפוט עמיתך שלא נאמר שם אלקים אלא משום יושבי קרנות תיקנו שלשה. והרי המשנה איירי לענין ב"ד וא"כ יחיד הוא ב"ד מן התורה. ויחיד מומחה מהני אפי' מדרבנן. ואם הרמב"ם כתב שאינו ב"ד ברור שפסק כרבא דמן התורה צריך ג' מומחין דעירוב פרשיות כתוב כאן ואלקים נאמר גם בהלואות אבל כל זה לענין ב"ד אבל לענין לפסוק דין למדים מבצדק תשפוט שאף אחד דן וזה אף לר' אבהו. ומדרבנן צריך ג' ובמומחה קאי אדאורי'. וכן מבואר בנתיבות (ריש סי' ג).

נמצינו למדים דלרש"י כדי לסבור שאחד כשר מדאורי' בהכרח דלית ליה עירוב פרשיות. ולתוס' אפי' אם עירוב פרשיות כתוב כאן אחד כשר מהפסוק בצדק תשפוט. ולפי הרמב"ם יש לומדים שפסק כרב אחא ולכן אחד כשר מן התורה. ויש לומדים דלב"ד בעינן שלשה מן התורה, ויש דין נוסף מן התורה של דיין אחד שיכול לדון אבל אינו נחשב ב"ד.